

Мұхтар Мағауин

БІР НӘЗІК СӘУЛЕ

Жас едім. Жиырма. “Толған мақсат, толған таңдау” емес. Жалғыз жол, жалғыз мұрат. Алабұртқан көніл. Тынымсыз ізденіс, серпімді талап. Оқу – әлем әдебиетін зерделеу – белгілі бір деңгейге жеткен. Жазу – көркем шығарма кейіптеу – қалыпқа түсे қоймаған. Алғашқы әңгімелер. Басылмайтындары тәуір шықты. Басылуға мүмкіндірі ойдағы межеден төмен. Әйтеуір кеуде биік, алдағы арман одан да асқақ. Әлбетте, Абай атам айтқандай, “көнілде қайғы, қалың зар”. Ол – кіріптар халқындың бұрынғыдан да қынданап кеткен ауыр ахуалы. “Целина” деп, үстіңе төгіп жатыр. Рухани зорлық шектен асқан. Жаңың шырқырап түр. Зарланасың, налисың – елінде дәрмен, өзінде шара жок. Десе де, барлық тілек кесілмеген. Иығынан басқан, жүргегінді жаныштаған зұлмат салмақты жеңілдешу үшін өткен тарихқа үнілесің, көктен түскен, әлденендей ғажайып туралы қиялдайсың, қайтадан ақылға келіп, арғы-бергіні таразылайсың, алдан үміт сәулесі елестейді. Мәңгілік империя жоқ екен. Бәрі де құлаған, қираған. Дүние неше мәрте төңкерілген. Бұл қалпында қалуға тиіс емес. Арада жетпіс-сексен жыл өтеді, елің еркіндікке жетеді. Оған дейін сен де қарап жатпауың керек. Өткен өмірді тірілту, бүгінгі күнді әйгілеу – қазактың қасиеті мен қасыретін айғақты таңбаға түсіру. Сенің еншің. Тағдыр, талайың. Парызынды өтеп қана қоймайсың, өзің де асқаралы биікке шығасың.

Шығам деп ойладым. Жассың. Таудан-тастан қайтпаған қайран көніл. Бұл көнілде тағы бір сәулелі арман бар. Пенделік. Адам атаулыға тән. Оның ішінде мұраты зор, өзі туралы тым жоғары пікірдегі, менмен бозбалаға тиесілі. Ол – мәңгілік асыл жар. Әлемдегі ең сұлу. Жанымен жарасады, риясиз табысады. Бар қындықты бірге көтереді. Сүйенішің, серігің. Болашақ әулетінің асыл анасы.

Мен дәл сондай қыз іздедім. Ертегілік. Ғажайып. Кездесуге тиіс. Кездессе... саған көніл бере ме? Қандай қасиетінді танып құлап түспек? Жасым отызға жетпей-ақ жарым дүниенің тұтқасы болам, қырық жасымда жалпақ жұрттың ұранына айналам деп сенген бозбала жігіт бұл жағын ойламайды. Ойласа да тереңіне үнілмейді. Қайткенде де мұнысы – әуелгі кеп, үлкен өмір жолындағы косымша тетік қана. Ал негізгі мақсат, ұлы мұратты жүзеге асыру – өз қолында түрғандай көрінген. Сондықтан да тынымсыз талап жетегінде.

Өте көп оқитын едім. Қолда – кітап дүкендерінен ұшыраған әрқилы әдебиет, букинистен таңдаған толық жинақтар. Бірақ әзірше ең үлкен казына – Орталық кітапханада. Тұнып түр. Қалағаның түгел табылады. Аса бай болмаса да, қоры жеткілікті, әрі қажет дүниенді арнайы тапсырыс беріп, сарыла күтпей, қолма-қол алатын тағы бір білім қоймасы болды. Ол – Алматының қақ ортасындағы Кіші парктің қалың ағашты, саялы, шығыс пүшпағына орналасқан Қалалық кітапхана еді. Әзірше менің қолыма түспей жүрген Бальзак, Золя, Мопассандардың толық жинақтары бар. Әрі жақын. Мен жалдаған пәтер – парктің екінші жақ қапталы,

Трамбай көшесіне тақау. Жұз жылдық емендері сыңсыған, ағаш басында қулте құйрық, қызыл-сары тиіндер ойнаған самалды паркті тұра кесіп өтем де, тап ете түсем. Тек сәскеден озбай, ертерек барып орын алу керек.

Есімде. Көктем еді. Таң атқанша Стендальды оқығам. Толық жинағының кезекті, үшінші томы “Парма монастірі.” Қапастағы сырбаз жігіт. Қабат-қабат, биік, тас-меніреу қамал-турменің торлы терезесінен ғана көрінген, армандағы сұлу қыз... Бұл қыз әзірше сенің қиялында ғана тұр. Ал жігіт... Әлденендей туыстығы бар. Заманы басқа болса да, тағдыры ұқсас. Сен де темір қапас ішінде отырсың. Көзге көрінбесе де, бүкіл жүйке-жүргінмен сезінер, иығындан зіл-батпан салмағымен жаныштаған, нойыс зұлмат. Бірақ болашақтан, жарық күннен үміт мол. Ақыр түбі екеуің де бар мұратқа жетуге тиіссің... Қиялдың шындыққа айналғанын көзбен көру үшін бүгін бітіріп тастауға да болар еді. Бірақ қолдағы кітап. Кешкі қуаныш. Ал қазір Бальзак. “Адамзат комедиясының” жаңа бір тармағы.

Азғана ұйықтап, сергек ояндым. Женіл-желпі шай ішіп, кітапханаға тарттым. Парк қақпасынан ішке өткен бетте дүние кенейіп, айқара ашылғандай көрінген. Діні жуан, әрі мығым, басы зәулім, қожыр бұтақтары арбақ-сарбақ, жасыл жапырақтары көк аспанды көлегейлекен алып емендер екі қапталын көмкерген кең аллеямен көкірегімді кере тыныстап, еркін келе жатырмын. Биік мұнаралы музей үйі орналасқан орталық аланға иектедім. Текшелей созылған, дөңгелене тұйықталған қатар-қатар гүлзар. Жаңа ғана бас жарған, мен атын біле бермейтін қырмызы, көгілдір, саржағал, аппақ – неше түрлі гүл құлпыра төгіліп тұр. Сол қанатта, қалың ағаш арасына шегіне орналасқан, алды ашық, ұзыншақ, жалғыз қабатты бірнеше үйшік бар. Әрқылды ойынхана. Бергі шеткісі – ойыншық тир. Алдыңғы жылды амалсыз тастап кеткен атқыштар клубын аңсағанда арнайы бас сұғып, қатарынан он-он бес оқ ататын едім. Бүгін құлқым жоқ. Мойын бұрмастан өте бердім.

Аспан ашық еді. Құн көтерілген, бірақ демалыс паркі үшін мезгілсіз уақыт, арлы-берлі жүрген бейсаут ешкім жоқ. Музеймен қатарластым. Кенет...

Келе жатыр екен. Еріне басады, бірақ кимыл-қозғалысы жеңіл. Бекзат болмысы, өзгеше тұлғасынан сырлы толқын, сәулелі нұр тарағандай. Ғажайып сұлу қыз. Мен антарыла қарап, еріксіз бөгеліппін.

Аралық тақау еді. Есік пен төрдей ғана. Бар кейпін бірден таныдым.

Үстінде ықшам, қонымды тігілген жеңіл сұр костюм. Жәкетінің алды ашық. Үшкіл жағалы ақ жібек жейденің омырауы үлбіреп тұр. Нәзік тамағы аппақ екен. Өзінің өні де аққұба. Майда қоңыр шашы әсем жасалған, алды аз-маз көтерінкі. Қиғаштау біткен қара қас, жеңіл қабағында болмашы кірбен бар сияқты. Келісті қыр мұрын, жоқ, сәл-пәл ғана дөмпеш құс мұрын екен. Ал көзі... Бетпе-бет келгенде еріксіз шарпысып қалдық. Шарпысқанда... аузымды ашпасам да, есім шығып, елбірей қадалған және бір орында тұрған – мен ғой. Амалсыз көзіміз түйіскең. Қыздың қабағы дір ете түсті. Жанары тұнық бадамша көздер таңырқай, тіксіне қарағандай еді, келер сәтте бейтарап, немқұрайды

кейіпке көшті. Бар-жоғың есеп емес. Сұлу қыз салқам аяңдаған, тәкаппар қалпында, мені елемеген, тіпті, андамаған күйі, баяу қалқып, қасымнан ете берді. Мен жоқпын.

Бірақ бар едім. Келер сәтте есімді жиып, кері бұрылдым. Эрине, сонынан ердім. Жібек шашын желкесіне шумақтай түйген екен. Тарқатыла төгілуге шақ түр. Белі қынама, мықыны тығыз, балтыры тау өзенінде еркін шолпыған аққайрандай, сирағы түп-түзу, аяғында тапал өкше, женіл, көкшіл туфли, тізеден сәл төмен сұрғылт юбкасы онды-солды, болар-болмас қана ырғатылып, бұлт ішінде баяу жүзіп бара жатыр. Сол беті көгілдір-қырмызы гүлзарға барып қонақтайтындей көрінген. Қонақтамады, сәл-пәл қыистап, жаңа мен тоқтай алмай кеткен тирге бұрылды. Жарым қабыргаға созылған айқара есіктен бөгеліссіз аттап, ішке кірді.

Сонынан мен де жеттім. Қыз әлдеқайдан, әлдеқайдан емес, бауы ұзын, әдемі, шағын ғана, сұрғылт сумкасынан бір сом шығарып (баяғы, Сталиннен қалған, Хрущев ірілеген ескі ақша ғой) бес оқ сатып алды. Мен де бір сомға бес оқ, яғни бес бытыра алдым. Әуелі қызға, содан соң маған мылтық берді. Түрі кәдімгі, бірақ ауамен атылатын ойыншық-спорт мылтық. Алдымында, төрт-үш метр жерде – жылжымалы нысаналар. Бірқалыпты тізіле шұбырған аю, қасқыр, қоян және басқа андар. Қасықтың басындағы ғана қаңылтақ. Мен қабаттаспай, кезек күтіп, жол беріп тұрмын. Қыз маған адам деп қараган да жоқ, мылтығын опырып, алдында, сөре үстінде жатқан бытыралардың біреуін алды. Оқпанға салып, мылтығының белін жазды да, ұмсынып, алға кезенди.

Сол жағында түр екем. Онсыз да мені бар деп білмеген өткір қоңыр көз жайлап жабылды. Яғни, сол көз. Эрине, арыдағы, ашық қалған он көз нысананаға қадалған. Ал мен нысанана емес, қызға қарап тұрмын. Эрине, екі көзіммен бірдей. Екі көз ғана емес, бар түйсік, барлық сана, сезіміммен. Әлгі аныздағы перінің қызы. Жұқа, сәл-пәл ғана дөңес құс мұрын, аз-маз жазылған қигаш қас, үлбіреген тамақ, балғын иек – әсем сыйылған суреттей. Ал жұмылған көз, айқаса түскен ұзын, қайқы кірпік... сүйіктісімен табысқан сырлы сұлудың жан сезімін елестетер еді... Ұзағырақ кезеніп қалған қыз менің қадала қарап тұрғанымды андағандай, көзін ашып, басын көтере бере, демін үзіп, қайтадан нысананаға үнілді. Еріксіз қысылған мен де алға қарап едім.

Тырс – пілді қағып түсірді. “Мынау – мен” деп ойладым. Аюды қағып түсірді. Бұл да мен. Есекті... есекті де жалпасынан түсірді. Бұл, эрине, мен емес. Содан соң... әлде масаттанды ма, – жоқ, төбесінен алтын құйсаң көңілі толатын қыз емес, – әлде менен қымынды ма, – жоқ, басына мұз түссе сасатын қыз емес, – сірә, кішірек нысаналарды атты, тұлқі, қоян деген тәрізді, әйтеуір кейінгі екі оғы зая кеткен. Қыз таң қалғандай, әлде өкінгендей әнтек кідірді де, тағы бір сом шығарып, тағы бес бытыра алды. Бірақ атпай, маған қараган. Көз тоқтатпаса да, кезек беріп. “Тамаша! – дедім мен сол кезде ғана тіл бітіп. – Шын мерген екенсіз!” Бейсаут сөз емес, таныстыққа жол ашу үшін амалсыз айтылған қошамет. Әйтпесе... Жоқ, қыз үшін бес оқтың үшеуін нысананаға дарыту – тәуір нәтиже.

Мақтауым орынды. “Ал енді, – дедім, – менің қалай атқаныма қарап тұрыңыз!..” Ақымақшылық қой. Үндемесе де болар еді. Бірақ жігіттердің де өзінше құлығы бар. Қандай да бір ілгішек табу ғой. Ауада қармаланған әрекет. Бұдан ары сөзге сөз сабакталып, тіркесе кетеміз. Осындай қапияда, трамбайда, көшеде талай қызben танысқанбыз.

“... Қарап тұрыңыз!..” Бұдан өткен парықсыздық болар ма. Бірақ өзіме сенгеннен айтылса керек. Мен деген... он екі жасымнан мылтық ұстаган, қарауылға ілінгенді қалт жіберменеген айтулы мергенмін ғой. Университетке түскен бетте, сұрастырып іздел, қалалық атқыштар спорт клубына барғам. Тирге шығып, әлдебір жас жігіттерге нұсқау беріп түрған, тапалтақ, мыжырайған шалмен сөйлескем. Мен сондай да сондай. Қысқа шашы ұйпа-тұйпа орыс шал, – кейін білдім, пәленбай деген чемпион екен, – көзін сығырайта, мысқылдай қарап тұрып, қолыма жалғыз оқ ұстатты. “Анау, елу метр жерде түрған тақтайға тигіз”, – деген. Тақтай – есіктей пәнер. Үстіңгі жағына дәптердің қос бетіндей қағаз жапсырылған. Қағаздың қақ ортасы – қара ала шенберлі, алақандай мишень. Оғымыз кәдімгі оқ. Талай атқан кіші калибрлі винтовка. Бар айырма – оптикалы көздеуіші бар. Тіпті жақсы. Келер сәтте етпеттей жатып, жалғыз оғымды баданадай тартылған нысанаға жібердім. Тренер шал тұғыр таяқшага орнатылған ұзын, жалғызкөз дүрбісіне қарады да, үнсіз қалыпта тағы тоғыз оқ берді. Толғай іліп, түгел аттым. “Ал енді көр, – деген шалым сол баяғы мысқылды, салқын қалпында, мені саусағының ұшымен шақырып. – Бірден тоқсан жеті! Міне, үш тоғыз, жеті он. Бұл деген, балақан, спорт мастерінің нормасы!..” Бір ғана қалыптан екен. Тізерлеп ату бар, түрегеп ату бар. Әуелгі күні мастер емес, үшінші дәреже алған едім. Екі айдан соң – бірінші. Жыл аяғында, ұзаса келер қыста – ең жоғарғы атақ – спорт шебері. Омырауына “Мастер спорта СССР” деген значок тағасын. Республика чемпионы. Одақтық жарыстар. Шет елдік сапарлар. Атақ-абырой. Соның бәрі – таяудағы төрт жылда жүзеге аспак. Университетті бітіргенше. Қаншама атақ. Соншама игілік. Бірақ мен қыс ортасынан озбай, бәрінен бас тарттым. Чемпион болғым келмеді. Аптасына төрт күн жаттығу. Әр жаттығу үш сағаттан. Үш сағат – жетпіс оқ. Бұл – міндетті шаруаң. Қаласаң – алты күн кел. Тоқсан оқтан ат. Тоқсан атпадым, алты күн бармадым. Төрт те жетпістің өзі азапқа айнала бастады. Уақытқа кесел, көзге салмақ. Бірақ бар мұратың – чемпиондық болса, бәріне шыдайсың. Ал менің басқа бір тарап, әлбетте чемпиондық атақ жолынан әлдеқайда қынға түсуге тиісті, он төрт сағат, жеті күн, ай, жыл, бүкіл ғұмыр бойғы жанқияр енбекпен ғана келуі мүмкін өзгеше мақсатым бар еді. Уақыт та, көз де соған керек. Көп ұзамай-ақ спорт клубын тастан шықтым. Бірақ ең үлкен атағын алmasам да, тура ондыққа, яғни, елу метр жерден шөже торғайдың басынан тигізетін мергендігім өзімде қалған. Ал мынау ойыншық тирде отыз оқ атсам, біреуі мұлт кетпес еді. Енді міне, сол өнердің де бір пайдасын көретін сәт туыпты. Қазір мына қызды қайран қалдырамын. “... қарап тұрыңыз!”

Қарап тұрды. Бес оғым қатарынан далаға кетті. Пілі ме, шошқасы ма, тым құрса, біреуі нысанаға дарымады. Міне, масқара! Атқыштар

клубында елу метр жердегі шенберлі мишенъді қақ ортадан – қарғаның көзіндегі ғана ондықтан қапысыз ұратын, ауылда, еріккен жаттығуда жетпіс метр жердегі шыбық басына тігілген сіріңкені қағып түсіретін, көзегені қате кетпеген мына мен небәрі шылбыр бойында тұрган, әрқайсысы бір тұтам бес ойыншықтың біреуіне тигізе алмадым. Манағы, тырс еткенде жалп еткен қоңыр есектің нағыз өзі болып шықтым. Қыз алдында!

Ал қыз... ештеңе көрмеген, ештеңе андамаған сияқты. Көрмеген, андамаған емес, елемеген. Сияқты емес, анық. Мен жоқпын. Қасын кере, салқын жымиды да, алдында, текше ұстінде жатқан бытыраға қол созды. Тырнағы өспеген, қынасыз, салалы, нәзік саусақтарымен біреуін іліп ала бере, қайтадан тастай салды. Опрылған мылтығын сарт еткізіп жапты. Жаңағы, қажетсіз болып қалған бытыраларды бастыра, көлдененеңінен қойды. Ешқайда қарамастан, тіл-тік қалпы, оқыс бұрылды да, шығып жүре берді.

Мен мелшиіп тұрып қалыппын. Келер сәтте ғана ес жидым. Абалактап, тұра ұмтылдым. “Әй, мылтық... – деді тир иесі. – Мылтықты тастап кетіңіз, жас жігіт!” Иә. Мылтықты тастап кету керек. Кен, ашық есіктен кері бұрылып, мылтығын қолына ұстата бердім. Ентелей басып сыртқа шықтым.

Жоқ! Көлеңкесі шалынбайды. Әрине, қатар тұрган ойын күркелерінің біріне кірді. Мен де кірдім. Балалар қызықтайтын әлекей-шүлекей бірденелер болып шықты. Жоқ. Екіншісі. Не екенін андамадым, мұнда да көрінбейді. Үшінші – биллиард бөлмесі екен. Иен. Тірі жан жоқ. Кері бұрылып, тирден өтіп, ілгерінді-кейінді әлденеше тармақ жолға көз салдым. Бейсауат бір кісі байқалмайды. Қайда кетуі мүмкін? Иә. Қыз бері қарай келе жатқан. Яғни, мениң кері жолымен. Жүгіре басып, шетке жеттім. Зым-зия. Әлбетте, манағы, келген жағына қайтуы да мүмкін ғой. Енді шын жүгірдім. Әрине, жоқ. Өң мен түстің арасындағы сұлу қыз ғайып болды. Біржола. Неге екенін білмеймін, мен солай ойладым. Әрине, кала үлкен, халық көп, бірақ студент жастардың әрқылы ойын-сауығы, думан-жынысы бар, кино, театр, автобус, трамбай, көше – кездесіп, танысып, таныспай-ақ талай мәрте ұшырасып жатасың. Үмітсіз – шайтан. Алайда мен ғайыптан пайда болған ертегілік аруды енді қайтіп көрмесімді білгендей едім.

Арада... аз-кем емес, тұра қырық жыл өтті. Соғыс болған жоқ. Апат келген жоқ. Бейбіт, тыныш заман. Бірақ арпалыспен озған өмір. Еншілі тірлігінің басым бөлігі. Ең үлкен мұрат – қаламгерлік қызымет тарабында тұпкі мақсатқа жетпесек те, белгілі бір нәтиже бар. Көңілің толмаса да, кемшін емессің. Қайткенде де кейістен тәуба басым. Ол – қырық жыл ғұмырынды жалғыз-ақ елес соңында, жалғыз-ақ сәуле – жарық нысана жолында өткергенің.

Пенделік тіршілігің де аллаға шүкір. Әрине, елес іспетті ғажайып қызды бірден ұмытқан жоқсың. Жассың ғой. Албырт көніл, асау жүрек. Көкірегінді шымырлатып, зәуде бір есіңе түседі. Барлық сурет кейпімен көз алдында тұрады. Қалай қиялдасаң да, саған жоқ. Ол анық. Бірақ...

өмірде бар. Қайда жүр екен... Егер дәл сол күні таныссақ, біліссек... уақыт оза келе қайтер едік? Өмір басқа бір тарапта тартылар ма еді. Өмір болғанда... жазудан тыс, әдепкі тіршілік. Ойлайсың да қоясың. Ұлғая келе күлесің. Өзінің балалығына. Бір көргеннен... Жоқ, ғашық болмадым. Қас қағым сәт. Өң пен түстің арасы. Бірақ ұмыта алмағаным тағы рас. Егде тартқан шақта да еске түсер еді. Ғашық болып үлгемесем де.

Ғашық болдым. Басқа бір қызға. Сол бір сәулелі күннен соң арада үш жыл өткенде. Әуелде ол да елес еді. Өзін емес, суретін көрдім. Қатарлас достарымның бірінің альбомынан. Жамағайын қарындасы екен. Он сегізге жаңа шыққан. Ұыздай толықсып, үкідей үлбіреп тұр. Міне, мен ізденген қызы! Бірақ бұл – сұлулықтың басқа бір көрінісі еді. Көзі мойыл, қасы саржа... Ары қарай таратып айтпай-ақ қояйын. Көп ұзамай елес сурет нақты тұлғага айналды. Көзбен көрдік. Қолмен қармадық. Құшағымыз қуанышқа толды. Арада екі жыл өтпей, біздің шаңыракқа келін болып түсті. Жиырма беске жаңа шыққан едім. Сол жылы бар тұнықтың бастауында тұрған, ең бір елеулі еңбегім жазылып бітті. Бозбала кезде елес берген, арманға айналған нәзік сәуле нұрлы жарыққа бастапты. Мәңгілік өнерде де, шектеулі өмірде де. Өзара астас екі тарапта да қындық көп еді. Бірақ, айттым, жол ашылған, мұрат айқындалған.

Сонымен, қырық жыл өтіпті. Әуелгі, албырт жиырмадан бастап санағанда.

Бұл қырық жыл ғұмыр – ғажап ертегі. Әрине, өтіп кеткен соң. Қиналдық – жаздық. Тыптыладық – тіршілік кештік. Ақыры... темір қапас – қызыл империяның шылпара ыдырағанын көрдік. Тәуелсіздік. Бар тілегің орнына келген сияқты. Барлық жол ашылған сияқты. Оның ішінде шет елдік сапарлар. Міне, бұл – анық. Анығы – осымен нешінші мәрте Еуропаны еркін аралап, кезекті сапар, демалыстан қайтқан бетіміз. Амстердам, “Шипол” аэропорты. Тоқсан жолдың торабы.

Біз Прагадан келе жатырмыз. Алматы ұшағына дейін әлі төрт сағат бар. Бірақ еріккен адамға уақыт тез өтеді. Бұдан бес-алты жыл бұрын, алғаш көргенде, бұл алып әуе бекеті маган өз астанамызда өріс ала бастаған, “бараҳолка” аталатын дұлы базарды еске түсірген. Дұлы емес, ығы-жығы, бей-берекет. Қаптаған, ілгерінді-кейінді сабылған қаншама халық, жықпыл-жықпыл, тарам-тарам, ұзынынан созылған, көлденең, қигаштай тартқан терминалдар. Екінші қайыра өткенде бәрі де орнына келген. Ретті, қисынды, ыңғайлы. Қарап тұрсаң – оп-онай. Оңай ғана емес, қызық. Бүкіл Батыс әлемінің айнасы тәрізді. Жайнаған жарық, өзгеше өмір. Қатар-қатар, алаң-ашық дүкен. Тұрмыс-тіршілік, ас-ауқат... ізdemеген жеңіл-желі дүние түгелімен тіреліп тұр. Төрт құрылыштағы жұз тұрлі жүрттың сан қылы өкілдерімен араласа жыптырлап, сенделесің де жүресің. Әрине, саған әуес емес. Ал әйел заты, оның ішінде қасындағы, советтік тұтыну қогамында жарты ғасыр бойы, тарықпаса да қыстығып келген бәйбішеңде... ойхой, бұдан артық не керек. Алмасақ та көрейік дейді. Тамашалап жүрейік дейді. Алмасаң да тамашалап жүресің. Тым құрса, уақыт оздыру үшін. Содан соң... бұл аралық бекетте бар дүние үдай

кымбат. Сірә, екі-үш есе бағасы. Бірақ керегің кездесіп қалады. Ұсақтүйек, кәкір-шүкір. Көбіне келіндерге, немерелерге күтпеген базарлық.

Бұл жолы менің өзіме кездесті. Келте тон. Әдемі. Жұка әрі жеңіл. Үйде де бар еді. Екі-үшеуі. Бірақ мынау – тым ыңғайлы деді бәйбішеміз. Әрі осы Еуропада тігілген. Алып жіберейік. Қызықсам да онша ынталы емеспін. Бәйбішенің иектеуімен шар айна алдына келіп тұрмын. “Қара өзіңе, қона кетті!..” – дейді. Шынында да солай сияқты. “Пішімі тамаша”, – дейді. Келер сэтте әлдекіммен амандастып жатты. Сірә, саяхатшы казақтардың бірі. Және бауырмал қазак. Өйткені, кәпір қауымына қарай нық қадам басқан қазак тектілер дүниенің қай түкпірінде ұшырассан да сәлем ишарасын білмейді.

– Мына ағаң алғысы келмей тұр, – деді біздің бәйбіше. – Қарашы, екеулеп үгіттеп көрейік...

– Тамаша тон... – деген биязы дауыс шықты. Жас қыздың даусы. – Қай сезонға да жарап жатыр. Арнап тігілгендей...

Мен жалт қарадым.

Сол! Сол қыз!

Әрине, сол, бұрынғы, елес көрініп жоғалған, бірақ көнілде бар бейнесімен таңбаланған, балауса бойжеткен қалпында емес. Иіген, мейір, тәуба, қанағат, мерей тапқан маңғаз кейіпте. Бар мүшесі толысқан. Бөксесі тоқ, белі бекем. Төсі шалқақ, тамағы балғын, иегі жұмыр. Мұлде өзгерген. Өзгермеген – сиқырлы бадамша көз, қылғы көтерінкі қалың қара қас, жұқа құс мұрын ғана. Мен таныған негізгі белгілері де осы. Басқасы өткеннің байсал тартқан жалғасы ғана. Әрине, баяғы бұла көрік жоқ. Бірақ бар тұлғасы келісті. Үйлі-баранды, төрт құбыласы сай, әдемі әйел. Салиқалы бәйбіше. Жоқ... Мен өткенімен өлшеп тұрмын. Өңін өте жақсы сақтаған екен, көлдененен қарағанда отыз бестің ар жақ, бер жағы. Үңіле тексергенде ғана одан әлдеқайда егде екенін андауға мүмкін еді.

Мен оқыс бұрылып, жалт қарғанда қысылып қалды.

– Рақмет, айналайын, – дедім, ыңғайсыз жағдайды жуып-шайып. – Алдық! – дедім бәйбішеме бет бұрып.

Бұл кісі де... күні кешеге дейін өнін сақтаған. Екеуін еріксіз салғастырып едім. Жас кезінде қайсысы сұлуырақ болды? Қатар келсе, қайсысын қалар едім? Айман мен Шолпанның арасында тұрып дал болған Көтібар атам есіме түсіп, еріксіз күлдім. Әрине, екеуі қатарынан мүмкін емес. Ендеше... өзіміздікі тәуірірек болған сияқты. Ал қазір, әрине, шамалас. Таңдау, айырбас уақыты өтіп кеткен.

Тонды алдық. Шынында да жеңіл екен, бүктегендеге екі-ақ уыс болды. Сырты суретті жазу, әдемі, сары пакетке салып берді. Бәйбішем өзің көтер деп, қолыма ұстатты. Уақыт мол, тағы біраз аралап жүрмек. Жана танысымыз да макұл көрді.

Екі әйел тез жарасып кеткен. Аса бір маңызды мәселелерді талқылағандай, қатарласа кеңесіп, емін-еркін әңгіме үстінде салмақпен басып, алда барады. Мен төрт-бес қадам кейінде. Сірә, пластмасса, қарама-қарсы, табан тірей ырғасып, қақ ортада дөңкип отырған екі үлкен

балақан қуыршақтың қасынан өттік. Бір жақ бұрышта тұрған, мүйізі тоқал, сүт тітіреген қазандай емшегі жер сызған, жоны бітеу, сирағы сом ақ ала сиырдың тұсына келіп тамашалап тұрдық. Кең терминал ішінде андағайлап көрінген, ана қапталда жарқыраған, мына жақта көздің жауын алған, ашық-алаң, әсем әрі бай дүкендерді аралай бастадық. Әрқиылды киім-кешек, әлекей-шүлекей мүкәмал, хрусталь, фарфор, сан қылыш базарлық. Балалар ойыншығы. Тағы бір тұста әр түрлі бітім, сурет, бояулы, келісті қорапшаларға салынған кәмпитет, шоколадтың неше атасы. Атақты голланд сыры. Оның өзінің ондаған түрі. Біздің әйел келіндеріне ұсақ-түйек бірденелер алды. Немерелерге тәтті. Барған бетте, бәріміз жиналған жерде дәмін татайық деп, қозының құйрығындағы домаланған бір бас сыр алды. Үреншікті әдеті. Ары өткенде де, бері өткенде де. Иә, екі тарапта да, құдайға шүкір, өсіп-өніп жатырмыз.

Бейтаныс әйел ештеңе алмады. Аздан соң жолымыз айырылған. Есен-саяу, сәт сапар айттысып, бас изестік.

– Жанағана Карловы Варыдан келіп түсіпті, – деді біздің бәйбіше. – Ол тараптан да тұра ұшатын рейс бар екен гой. Бірер апта кешеуілдесек, бірге дем алады екенбіз...

– Есесіне бірге қайтасың, – дедім, қазақы бауырмал әйелдің біздің бәйбішеге ұнап қалғанын андал.

– Жоқ. Енді Америкаға бармақ. Баласы студент екен. Қасында бірер ай болып қайтам дейді. Қүйеуі артынан келмек. Әлде бизнесмен, әлде үлкен бастық, сөз сыңайына қараганда... Сені сұрады, – деді сосын. – “Түрі таныс сияқты, ағай әртіс емес пе” дейді. – Бәйбішем құліп алды. – Ойбай-ау, мына кәукиген түрімен, кешір, мына түрімен қалай әртіс болады дедім. Үңгайсыз көріп, одан арғысын айтпадым. Ол да тәптіштемеді. Артық сөзі жоқ, ақылды әйел екен...

– Түр-тұлғасы да келісті, – дедім мен.

– Әдемі, – деді біздің бәйбіше. – Жасында сұлу болғаны көрініп түр. Қазір де өңсіз емес. Жақсы сақталған екен.

– Жасы нешеде? – деп сұрадым.

– Сен қанша бересің?

– Өңіне бір қарағанда... отыз-төрт-отыз бес...

– Отыз жеті-отыз сегіз... – деді біздің әйел. – Ал шын жасы қырық бес-қырық алты. Бәлкім, елу. Күтімнен ғана емес, – деді құліп.

– Иә. Жаралмыстан. Өңін бермейтін әйелдер болады гой.

– Белгілі бір жасқа жеткенше... – деді біздің бәйбіше.

Шамасы, өзін айтқаны. Қырықтың жуан ортасынан асқанша, отыздағы өңін сақтап еді. Одан соң... ептеп ауырып-сырқады, заман тозып, әртүрлі уайым, бейнет келді. Десе де, тұғырдан тая қойған жоқ, бүгінге дейін, үлкен қызымен жүргенде бейсауат жұрт апалы-сінілілі деп қалады екен, кезекті немересін жетелеп шыққанда кенже балаңыз ба деп сұрайды екен. Көңіл үшін болса да, шындыққа жақын. Бірақ дәл қазіргі сәтте менің ойым – таныс-бейтаныс әйелге қатысты. Сол ма, сол емес пе? Сол тәрізді.

– Қырық бес... дейсің бе? Одан көбірек емес пе? Сен құралпас?..

– Кой, – деді біздің бәйбіше маған үдіреиे қарап. – Шайтан дейсің бе! Менен көп кіші. Кемі он жас. Айттым ғой, қырық алты-қырық жеті.

– Иә, – дедім мен еріксіз келісіп. – Қырық жеті...

“Асса... – деп ойладым іштей. – Мейлі, елу болсын. Бәрібір толмайды. Ал мен ол сәулелі қызды көргелі... қырық жыл! Шамасы, он сегіз-он тоғызда болатын. Яғни... мына, біздің бәйбішeden екі-үш жас үлкен...”

– Иә... – дедім тағы да.

– Немене? – деді біздің кісі маған куле қарап. – Жас кезінде ештеңенді байқатқан жоқ едің, енді, алпысқа келгенде әдемі әйелдерге сұктана қарайтын болғаның ба?

– Естуің бар шығар, – дедім беріспей. – Мен – жазушымын. Жалпақ жүрттан өзгеше сыпаты бар кез келген кісі назарымға ілінеді. Бұл әйел де бір қажетіме жарап қалуы мүмкін...

– Иә, – деді біздің бәйбіше. – Бекзат екен. Өні де, міnezі де келісті. Және дәүлетті, бар жағдайы түгел шаңырақ сияқты...

Рас, бекзат. Қазір көрікті, жасында ару болған. Бірақ баяғы, сәулелі сұлу емес. Түрі ұқсас. Бидай өнді болса да аумайды. Бәлкім, туған сіңілісі. Жоқ. Қазақ болған соң ұқсай береді. Басқа қызы, басқа әйел. Анау тәқаппар, асқақ еді. Мынау бауырмал, маңғаз. Бітісі басқа, міnezі басқа. Міnezі ғана емес. Жасы. Ол кезде он тоғыз. Қазір... Құмән жоқ. Басқа!..

Тиесілі ұшаққа отырып, Алматыға тұра тарттық. Иә. Қайыра кездесуге тағдыр жазбапты. Бірақ менде өкініш жоқ еді. Қөніл ашық. Еңсем көтеріле түскен. Ақын айтқан “бір нәзік сәуле” жалт етті де, тұманға сіңіп, ғайыпқа, мен үшін ғайыпқа айналып, мәңгіге жоғалды. Жастық албырт қөніл аз-маз жүдеді, аңсан барып үмітін үзді, біршама байсал тапты. Көп ұзамай жана бір сәуле елес берді, ақиқат шындыққа айналды, жарқырай жанып, біздің үйдің ошағын тұтатты, бүкіл әuletіміздің бастау бұлағы, берік ұйтқысы болды. Сөйтіп, қөнілдегі қиял шынайы өмірдегі нақты көрінісін тапты.

Зайырын айтсам, біздің қөнілдегі ең аяулы арман – көкіректегі басқа бір жарық нұр болатын. Ол – алла тағала сыйға тартқан, сый емес, аманатқа берген өнерің. Аруақ алқаған өмірлік мұратың.

Ең нәзік сәуле – сол еді. Тәнірі текті, алтын жіптікті болса да. Айрылып қалу тіпті онай екен. Ал берік тұту, өшпес, сөнбес алауға айналдыру – қияметтің қыл көпірінен өткендей ауыр екен. Иман ғана емес, күш-куат қана емес, өзгеше мінез керек екен. Ойлап тұрсаң, ол да құдіреттің ісі. Пенденің бітісінен тыс қасиет, еркінен тыс әрекет. Иә. Жиырма жасымда әуелгі белгісін танытқан, нақты елесін алдыма тартқан Киелі Жазу менің бар ғұмырыма нәр беріпті, бар тірлігімнің болат ұстыны болыпты.

Ендеше, өткенге өкпе жоқ. Арманымыздың үддесінен шыққан екенбіз.

Анығы сол!..